

TEUTONER OG THY

Av Dr. phil. GUDMUND SCHÜTTE.

LANDSKABSNAVNET *Thy*, gammeldansk *Thyuth* eller *Thythe Sysæl*, med Indbyggernavnet *Thy-boer*, indtager en fremragende Stilling indenfor det danske Sprog, ja, indenfor Sproget i den samlede Folkegruppe Gottjod (engelsk the Teutons, tysk die Germanen), thi det hænger efter al Rimelighed paa Sæt og Vis sammen med den navnkundige Oldstamme *Teutonerne*, Kimbrernes Stalbrødre paa det vældige Folketog, der bragte Romerriget til Undergangens Rand, 113-101 før Kristus. Og Teutonernavnet er det ældste Ord, der overhovedet er optegnet paa Folkegruppen Gottjods Tungemaal.

Ude i den store Verden har man sædvanlig en helt anden Opfattelse av Teutonerne end herhjemme: man regner dem nemlig for identiske med *Tyskerne*. Det er lydlig fristende, thi baade Teutoner og Tyskere kommer av et gammelt Ord for "Folk", gotisk *thiuda*. Vi har det endnu i Ordet "Uty(d)ske", egentlig = "Ufolk, Umenneske", samt i Folkegruppenavnet Gottjod og i Folkenavnet Svi-tjod, "Svensker-folk". Men i Virkeligheden, historisk seet, har Teutoner og Tyskere intet med hinanden at gøre. De rigtige Teutoner, omtalt siden 4de Aarhundrede før Kristus, hører hjemme i det danske Omraade, medens Tyskernes Navn kommer av et Sprognavn *theo-tisc, deutsch*, der siden 8de Aarh. brugtes i Mellemeuropa om det tyske Folkesprog i Modsætning til Kirkens fremmede, lærde Sprog, Latinen. I boglærd Stil dannede man saa av *theotisc* et Folkenavn *Theutonic*, der kunstig var samtydet med det gamle klassiske Folkenavn Teutoner.

I nyere Tid har Englænderne givet Teutoner en ny Tydning; det sættes lig med den Folkegruppe, der paa gammelt Nordisk kaldes *Gottjod*, men av Romerne og Tyskerne kaldes Germaner. En lignende Hæder er vederfarete Teutonernes Stalbrødre, Kimbrerne. Deres Navn overføres stundom paa Folkegruppen Gottjod. Saaledes i *Peder Syvs* vigtige Skrift "Nogle Betenknninger over det gamle cimbriske Sprog", 1663.

Nu skal vi efterspore Teutonernavnets Saga fra Ophavet av.

Vor Hjemmelsmand, den første Optegner av et gottonsk Ord, er den dristige græske Opdagelses rejsende *Pytheas*, der omkring 345 før Kristus drog ud fra sin Fædreby Marseille i Sydgalien for at søge Midnatssolens Land og Produktionsstedet for det i Syden efterspurgte Smykkestof, Ravet. Han naaede frem nordenfor Skotland til et Øland Thule, som dog ikke var selve Midnatssolens Land. Siden gæstede han den jyske Ravkyst. Hans Færd er bleven drøftet bl.a. av Geografen H. P. Steensby i "Geogr. Tidsskr." 1924 og av Landsarkivar Svend Aakjær i "Hist. Aarb. f. Thisted Amt" 1944; det er vel i øvrigt nærmest mig, der har aabnet Drøftelsen med min Artike l "Nordgrænsen for Iagttagelserne hos Pytheas", "Geogr. Tidsskrift" 1917.

Plinius skriver derom i sin "Naturhistorie" XXXVII, 35: "Pytheas siger, at Gutonerne (var. Guioner), en Stamme i Germanien, boer ved en Flod-og-Ebbestrand (aestuarium) paa Océankysten ved Navn Mentonomon (?) . . . En Dags Sejlads derfra ligger Øen Abalos. Didhen drives (Ravet) ved Vaartid av Bølgerne, og det er en fast Udsondring fra Havet. Indbyggerne bruger det som Ildebrændsel og sælger det til deres Grander Teutonerne".

Dette Frasagn er desværre uklart overleveret, og Tydningen er ret usikker.

Ravkystens Indbyggere kaldes i Haandskrifterne snart *Guioner*, snart *Gutoner*. Guioner maatte rettes til *Inguioner*, dvs., de fra "Beowulf" kendt Ingwine, et Tilnavn for Danerne, atter svarende til Kongeætten Ynglingar i Sverige. Hvis den rette Form er Gutoner, vilde det være en Vranglæsning av anden Art. Plinius eller hans Hjemmelsmand vilde have vranglæst det første Bogstav og saaledes have bildt sig ind, at der var Tale om *Goter* paa den preussiske Ravkyst. Navnet maatte da sikkert rettes til *Eutoner*, og dermed menes Jydestammen, hvis ældste Bopæl synes at have været ved Hjertingbugten og Esbjerg; efter den opkaldtes det sønderjydske Vadested Jotenwath, nu Jyndevad. - Om den ene eller den anden Tydning er rigtig, er saare tvivlsomt.

Det Flod-og-Ebbe-Farvand, hvor Ravet skylles op, kaldes *Mentonomon*, men i andre Haandskrifter *Metuonis*. Førstnævnte skriver Aakjær Mentonom, og han seer deri Navnet *æ Minnd* eller Gammelminde ved Bøvling Fjord. Der kunde vel ogsaa tænkes paa Thorsminde. Men Læsemaaden er som sagt usikker.

At Ravøen *Abalos* skal ligge en Dags Sejlads fra Fastlandet, lyder ikke troligt. Ikke een av Øerne langs Jyllands Vestkyst ligger saa langt ude; det skulde da være Helgoland. Aakjær skriver Abalom og gætter paa *Aalum*, en nu forsvunden By og Storgaard paa Agger-Halvøen. Ligheden er dog noget illusorisk overdreven. Naar Plinius skriver Abalum, er *m'*et jo blot latinsk Kasusmærke; i Nævneform lyder Navnet Abalus, græsk Abalos. - At *abal* kunde blive til *aal-*, er ikke meget troligt. Man venter *avl-*. Ligningen er og bliver usikker.

I Bog IV, 94, omtaler Plinius en Ø *Raunonia* eller *Baunonia*, hvor Ravet ligeledes ved Vaartid skylles op. Den har man tydet som *Rænum*, det nuværende Rindum ved Ringkøbing. Men ogsaa dette er usikkert Gætværk.

M. H. t. *Teutonerne*, saa har nogle ment, at det kunde være samme Navn som de førnævnte, sikkert vranglæste Gutoner. Det passer dog næppe, thi de to Navne bøjes hos Plinius forskellig. Hensynsformen hedder det ene Sted *Gutonibus*, det andet Sted *Teutonis*. Dvs., den ene Stamme hedder i Nævneform paa Latin *Gutones*, den anden *Teutoni*. Vi maa altsaa holde Teutoneme for sig selv. Og vi faar da hos Plinius den Oplysning, at de *ikke* boer paa selve Ravkysten, da de ikke samler Ravet, men maa købe det av deres Grander.

M. H. t. *Ravets Natur* har den gode Pytheas aabenbart faaet bundet en tyk Skrøne paa Ærmet: at det samles i saa store Bunker, saa det kan bruges som Ildebrændsel. (Jævnfør den Humoreske, jeg har tilføjet bag efter denne Artikel).

Hvor boede da Teutonerne, naar de paa Pytheas' Tid ikke boede paa Ravkysten?

Derom hører vi hos et Par klassiske Geografer, Romeren *Pomponius Mela* kort efter Kristi Fødsel taler i sin "Chorografi" III, 31, om en Bugt *Cod-* (*Codanus sinus*), hvis Navn vel hænger sammen med dat Quade Gat, Kattegat. "I den boer Kimbrer og Teutoner". III, 57, taler han atter om *Cod-Bugten* og siger: "I den er *Codanovia*, som Teutonerne endnu har inde; den overgaar de andre (Øer) saavel i Frugtbarhed som i Størrelse".

Codanovia synes at være et Radbræk av det hos Plinius forekommende Navn *Scadinavia*, der atter hænger sammen med de av Plinius og Ptolemaios nævnte *skandiske* Øer. Efter dette maatte der nærmest tænkes paa Sjælland. Man maatte vel forbinde Teutonerne med det sjællandske Herred *Thyuthæbiærg*, nu Tybjerg, evt. ogsaa med Stednavnet *Thiud* paa Vordingborg-Runestenen (hos Lis Jacobsen, "De danske Runemindesmærker", S. 107).

Der er imidlertid en anden Hjemmelsmand, der anbringer Teutonerne ret avvigende, nemlig den græske Geograf *Ptolemaios*, der udgav sin "Geografi" efter 150 e. Kr. Østenfor Saxerne i Holsten og Lakkobarderne (Langobarderne) i Bardengau ved Nedre-Elben, altsaa omtrent i Meklenborg, sætter han følgende Stammer:

Teutonoaroi Ouirunoi.

Teutones Auarpoi.

Den gode *Ptolemaios* maa nu ikke tages særlig højtidelig som Hjemmelsmand for Folkestammers Navne og Bopæle. Han er, rent ud sagt, den forfærdeligste Kluddermikkel. Een og samme Stamme nævnes to-tre Gange paa vidt forskellige Steder, og Navnene radbrækkes paa det grusomste. F. Ex. staa Lakkobardoi med radbrækket Navn paa det rigtige Sted, i Bardengau, og Langobardoi med rigtig Navneform paa splittergalt Sted, ved Rhinen. I nærværende Tilfælde har han tydelig seet dobbelt paa Teutonerne og deres Naboe. Paa det ene Kort, der har været skrevet paa Latin, har han læst:

Teuton (i) van.

Viruni.

Paa det andet:

Teutones Ouarnoi.

Bogstaverne *vari* ovenover *Viruni* var tænkt som en Rettelse, der skulde indføre den rigtige, velkendte Læsemaade *Varini*, som av Korttegneren var radbrækket efter den romerske Provinshovedstad *Virunum* syd for Donau. Men *Ptolemaios*, Kluddermikkel, som han var, bildte sig ind, at *vari* var Halen paa det foranstaaende Navn *Teuton(i)*, og saaledes digtede han den uhyrlige Vanskabning *Teutonoaroi*.

Vi oplyses altsaa av *Ptolemaios'* tvende Hjemmelsmænd om, at Teutonerne har været Grander til den særdeles velkendte Folkestamme *Varinerne* el. *Varnerne*, som synes at have boet i Meklenborg og der har efterladt sig et Minde i Strømmen *Warnow* og Strømmundingen *Warnemünde*.

Efter *Ptolemaios* at dømme, skulde ogsaa Teutonerne have boet i Meklenborg, men det strider avgjort mod *Mela's* Fremstilling, der tvende Gange sætter dem midt, i *Cod-Bugten* (*Kattegat-Østersøen*), den ene Gang paa en stor, frugtbar Ø. Da nu *Ptolemaios* som sagt er en stor Kluddermikkel, tør vi ikke tage hans kontinentale Stedfæstelse for gode Varer. Vi maa blot holde fast ved den dobbelt overleverede Efterretning, at Teutonerne er Naboe til *Varinerne* i Meklenborg. Derefter kunde Teutonerne f. Ex. sættes paa *Øen Rygen*. Saa vilde de samtidig være Naboe til *Varinerne* og dog bo paa en Ø i det Havomraade, som *Mela* kalder *Cod-Bugten*.

Men hvad nu med *Thy* og *Thyboerne*?

Vi maa vel gætte paa, at Teutonerne i Oldtiden har været spaltede i to Grene - sliig Folkespaltning forekommer ofte -, den ene paa *Sjælland-Rygen*, den anden et Steds i *Jylland*. *Avdeling Nr. 2* maatte saa efterhaanden have forskudt sig vestpaa til *Thy*. Kanske er denne Forskydning allerede skeet før *Kristi Tid*. Det kunde man fristes til at slutte av *Teutoner* og *Kimbrers* fælles Vandring, der synes at have et Spejlbillede i *Naboskabet* mellem *Thy* og *Himmerland*.

Thy hedder paa Gammeldansk *Thyuth*, i "Valde mars *Jordebog*" *Thythæ Sysæl*, oldnordisk *Thiod*, hos *Adam av Bremen* *Thud*. Da der findes et gammelt Stammenavn *Teutoner*, og andre gamle Stammenavne har holdt sig paa *jydsk Grund* (*Himmerboer*, *Hardboer*, *Angelboer* etc.), vilde det være højst urimeligt at tillægge *Thy* noget andet Ophav end *Teutonernavnet*. At det har kunnet holde sig til *Nutiden*, skyldes især *Landets Karakter* av *Næsten-Ø*. Da *Enevælden* avskaffede den gamle nordiske *Syssel-Inddeling* og tyskede den omtil en *Amts-Inddeling*, slap *Thy* forholdsvis godt, idet *Avløseren* *Thisted Amt* ialfald mindede om det gamle Navn. Men hvor vildledende den administrative Navnereform var, sees deraf, at *Englænderen Chadwick* i "The Origin of the English Nation" (1907), S. 214, kalder *Thy* og *Himmerland* for "forhenværende Navne".— Det vilde være mest rimeligt og pietetfuldt at gøre et Tilbageskridt og avløse *Thisted Amt* med *Thy Amt*. I *Norge* har man været mindre ræd; der har man radikalt udjaget den *Amts-Inddeling*, som de danske Konger voldelig havde paatvunget *Landet*, og er vendt tilbage til den gode, gamle *Fylkes-Inddeling*. Men vi Danske er sikkert for dørske og vanetrælske til at genindføre vor nationale *Syssel-Inddeling*, desværre.

Landsdelens Sydgrænse markeres ved *Navnet* *Thybo-Røn*, der modsættes *Harbo-Øre*, opkaldt efter *Hardsyssels* *Indbyggere*, *Hardboerne*, *Oldtidens Hauder*.

Ved et sært Træf har *Thy* faaet en *Værnehelgen*, der minder om *Landsdelens Navn*: *Kristendomsforkynderen* *St. Theodgar*, nu *Thøger*. *Vokalen ø* genfindes i *Folkemaalsformen* for *Thyboernes Navn* *Tøboer*.

Teutonernes Vandring sydpaa skal jeg her ikke drøfte nøje i Enkeltheder. Den er i mangt og meget uklart fremstillet. Navnlig lader *Kilderne* os i *Uvis* hed om, *hvor* tidlig *Samvandringen* med *Kimbrerne* indtraadte. *Grækeren Strabon*, der i sin "Geografi" VII, S. 293, taler om *Kimbrernes Tog*, lader dem først angribe *Bojerne* i *Boihaemum* (*Bøhmen*), siden *Skordiskerne* ved den serbiske

Bjærgkæde Shar Dagh, derpaa Tauriskerne ved Hohe Tauern, og midlertidig slaa sig ned hos Helvetierne i Svejts. Under alle disse Tog østpaa og tilbage vestpaa nævnes intet om Teutonerne. Først fra Svejts av kan vi være sikre paa, at Samvandringen har fundet Sted. Medens senere Kimbrerne farer til Spanien, vendte Teutonerne sig nordpaa til Belgien. Der eller i Nordgallien genforenedes de to Stammer omsider, men kun for atter at dele sig. Man vedtog at angribe Italien fra tre Sider. Der blev kastet Lod om Angrebsvejene: Teutonerne fik Vejen gennem Vestalperne, Kimbrerne den gennem Midtalperne (Tyrol), og en keltisk Stamme Tigrinerne fik Vejen gennem Østalperne, men naaede forresten aldrig frem. - Aar 102 før Kristus drog saa Teutonerne sydpaa ned ad Rhonedalen under Ledelse av Høvdingen *Teutobod*, som var jættehøj og sagdes at kunne springe over 6 Heste paa een Gang; han var temmelig stor i Munden. (Hans Pral bringer os uvilkaarligt til at tænke paa en holbergsk "Helt" med et lignende Navn, Jacob von Thyboe). Men ved Aquæ Sextiæ, dvs. Aix i Provence, huggede Romergeneralen *Marius* Teutonerne sønder og sammen. Den kæphøje Teutobod flyede nordpaa, men blev greben av Gallerne og udleveret til Marius. Kun som lænket Fange gensaa Teutobod Kimbrerhøvdingen *Bojerik* kort før Slaget ved Vercelli 29. Juli 101, hvor Bojerik faldt, og den hellige kimbriske Tyr erobredes, og Kimbrerhæren gik til Grunde. Ved Marius' Triumftog i Rom var Teutobod Genstand for den romerske Pøbels Undren og Spot, som han gik der, lænkebunden og ragende højt op over sine Medfanger.

En Avdeling Teutoner og Kimbrer var ifølge Cæsar bleven ladet tilbage i Belgien for at vogte Vandringshærens Bytte, der var blevet for mægtigt til at kunne slæbes videre med paa Krigstogene. Disse Folk voxede siden op til en hel Stamme ved Navn *Tungrer*. De blev underkuede af Cæsar 58 før Kristus. Navnet *Tungrer* lever videre i Byen Tongern, fransk Tongres.

Der er ogsaa Spor av Teutoner og Kimbrer i den romerske Provins mellem Rhinen og Donau. Man har fundet en Milesten med Paaskriften *Toutoni* og Vie-Indskrifter til den kimbriske *Merkur* (Odin).

Historiske Minder om Teutoners og Kimbrers Rasen holdt sig i Latinen og nedarvedes derfra til de nyere europæiske Sprog: "*teutonsk Bersærkergang*" (*furor Teutonicus*) og "*kimbriske Hyl*". Den "*kimbriske Halvø*" er bleven et staaende Navn for Jylland, og der findes Firmanavne som "*Cimbrerkroen*" og Bogtrykkeriet "*Cimbria*" i Aalborg. En Folkelevning i Norditalien ved Verona kaldes den Dag i Dag "*Cembri*", dvs. "Kimbrer". Bortset fra "den kimbriske Halvø" etc., er saadanne Navne dog normalt knyttede til ikke-danske Egne. Naar man siger, at en Person gaar i "teutonsk Bersærkergang", svarer det til Folkemalets Udtryk "gal som en Tysker". Og de norditalienske "Kimbrer" er et tysktalende Egnsfolk. Endelig har baade Teutonernavnet og Kimbrernavnet opnaaet den Hæder at ophøjes til Fællesformel for den samlede Folkegruppe Gottjod, se ovenfor.

Lit. Schütte: "Vor Folkegruppe Gottjod", § 13, § 21; do. "Our Forefathers, the Gothonic Nations" § 245.

HVORDAN TEUTONERNE BLEV OPDAGEDE

(Humoreske på Sallingbomål).

Av "No smo' Blå å dæn dansk Histårr' i".

("Historisk Aarvog for Skive og Omegn" 1937).

(Oversat på Himmerbomål av Th. Thomsen, "Fra Himmerland og Kjær Herred" 1941-42).

De wa, læ mæ si', da de skröw' O'r 345 fa'r Krestus, - næj', hwa sæjer a! de skröw' di jo et' eno -, mæn de wa no omkreng' ve de Law. De wa en skjönn'e Då mæ hal'stell' Væj'r, æ Vend' væj'st-syvæj'st; æ Klåkk' wa, tink'er a, ve Law. hal' træj'. Da so' di po dæn jysk Kyst'en Skif' komm' sæj'lend fræ sönd'er. Dæn kås't Ank'er ve dæn udd'er Ræw'l; en Jåll' kam' rowend ind', å dæ steg en Mand' i Land'. De wa en bett'e swotla'den Klö'r, en Græ'ker; sö'r'en en jæn' hå'r di all'er sit fa'er. Dæ blöw en Stem'len å Spö'ren ve æ Strå'nd. Dæn Fræmm'e ga sæ strag's te' å spö'r, hwa'r han wa, å hwa æ Stæj hi'e, å hwa fo Slaw's Fålk dæ bue dær po Law. Mæn han tal' jo Græsk, å de fosto' di et' en Kuk å'. Så gjæn'to' han hans Spö'rsmo'l po Kel'tisk, å de wa dæ jæn' dæ ku fosto', fo han hå'r faren te Søs. Mæn han swa'r et' po æ Spö'rsmo'l; næ, næ, næ, næj'! Han spu'r si'el: "Hwa hi'er do, Falil' Hwa'r ær do fræ'? Hwa'r ska do hæn'? Hwa ska do dær'?" Fo de wa nu sö'r'en en jysk Skek, å de ær' ed da fo dæn' Sag's Skyld' eno dæn Då' idå'.

Dæn Fræmm'e så: "A hir Pytheas. A ær en Græ'ker fræ Marseille. A hå'r ræj'st manne Mål fu'er å sö'g atter æ Mid'nætsu'el. A hå'r wot i Skotland' å po æ Ör'kenö'er fu'er å find' en. No sö'ger a atter æ Land', hwa'r æ Raw' komm'er fræ'. Ka do sæj mæ, hwa'r de ær, så ska do fo' en Då'ler hællet tow'".

Så så dæn ajn, som hå'r spu'r ham: "No, do ær fræ Marseille, Gokå'! Så ær do hæl'sen komm'en lång'væjs fræ'. A kinn'er jo nåk den bette Kjöv'stæj, for a hå'r (som han ku band') si'el wot dær. Pæ'n bette Böj'¹). (A tin'ker, han hå'r åss'e vænd' sæ te hans Kamme'rå'ter mæ dæm samm' U'er, som æ India'ner så, ilaw Columbus kam te Væj'st'in'dien: "Ja, si'er vi de, Fålkens! Tho no æ vi da ænd'lemo'l blöw'n åpdawe!" De råw't di ann'er Hurra fu'er, træj' stakk'e å træj' lång').

No hå'r Pytheas jo klå're fo sæ, å så blöw de hans Tu'r te' å spö'r. "Hwa hi'er dæn hæ'r Fål'kefæ'rd?" så han. Di swå'r, te di hie Euto'ner; de ær nåk de samm', som vi no kaller Jy'der. Pytheas noti'ere de strag's i hans Lomm'bo'g. I æ Skröw't, vi hå'r, sto'r ed no staw'e Guto'ner, mæn de ær nåk et' rej'tig.

"Å hwa hi'er dæn stu'er Ø', en ka skim't deru'e'?"

"Dæn hi'er *Abalos*. Di kall'er en åss'e æ Raw-Ø'". Dær ær studi'ere Fålk no omdaw', som mi'ener, te Abalos ær de samm' som Ålum hælfe Aulum ve Tyborön, mæn a twiler.

¹ Engang gæstede jeg Øen Man og opsøgte en gammel Manx mand, der endnu kunde tale Øens keltiske Mål. Han boede ude i et lille Hul paa Vestkysten. Da han hørte, jeg var fra Danmark, sagde han, at han havde været i Copenhagen "Nice little town!" Et typisk Exempel paa britisk Storsnudethed.

”Kan I sæj mæ, hwo mann’e Stån’d dæn læng’st Dã’
hå’r hæ’r ve jær, fræ æ Su’el stoer åp, å te æ Su’el goer
ni’er?” De ves’t di et’ så nyw, mæn han fæk da ilyw’l
nøj skröwn åp.

”Fend’er I hælsen møj’ Raw?”

”Jow’, de ka ski’ sæ”, så dæn ajn. Mæn så wa dæ
jæn’, som så: ”Ja, tho vi Fend’er da så møj’, te vi
brend’er ed liss’om Skåt-Törr’e”. De grinn’e di ann’er så
ukristelig ve; mæn Pytheas, han skröw ed gådt nåk åp i
hans Lomm’bo’g.

”Drywer I nøj Hand’el mæ Raw?”

”Jow’, vi sæ’ler ed te wa Na’boer, dæm hæ’r
Teuto’ner”.

Sör’en blöw han ve mæ å spör’ å skryw åp. Ilaw’ han kam
hjæm’, skröw’ han en Bo’g om hans Ræj’s. Mæn han hå’r
manne Fjend’er, isæ’r en studi’ere græsk Mand’, som hie
Strabon, å som wa misund’elig. fodé te han et’ si’el hå’r ræjst
så lånt. Å dæn hæ’r Strabon, han kjæfte åp om’, te de wa
jænn’e Lyw’las, hwa Pytheas fortal. Så wa dæ jo ing’en, dæ
vild ky’ef æ Bo’g, å dæ’fo gæk dæn te Grund’ så næ’r som no
söll’e bett’e Ston’per. De wa stu’er Skå’, fo Pytheas wa en
klo’g Kå’l, å han wa dæn fös’t studi’ere Mand’, dæ åpdawe
wa Fæ’dreland’.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1945, side 163-175)